

ОШ АЯЛДАР ПЕДАГОГИКАЛЫК ОКУУ ЖАЙЫНЫН УЛУУ АТА-МЕКЕНДИК СОГУШ ЖЫЛДАРЫНДАГЫ БИЛИМ БЕРҮҮ МЕНЕДЖМЕНТИНИН ТАРЫХЫ (1941-1945-жж.)

Субанов Турсун Тажибаевич
экономика илимдеринин кандидаты, доцент,
А.Ж. Мырсабеков атындагы
Ош мамлекеттик педагогикалык университет,
E-mail: stursun@inbox.ru
ORCID: 0000-0003-3559-8295
Ош,
Кыргызстан
Зулуев Бекмурза Бекболотович
педагогика илимдеринин доктору, профессор,
Ош мамлекеттик педагогикалык университети,
E-mail: zuluev@mail.ru
ORCID: 0009-0009-1348-5186
Ош, Кыргызстан

Аннотация. Акыркы жылдары Эгемендүү Кыргызстанда жаштарга таалим-тарбия берүү маселеси актуалдуу көйгөйлөрдүн бири катары болууда. Андыктан, ага байланыштуу Кыргыз Республикасынын Президенти С.Н.Жапаров "Улуттук рух – дүйнөлүк бийиктиктер" унгузол жөнүндө Жарлыкты жарыялаган. Учурда жаштарга таалим-тарбия берүү системасын жакшыртуу үчүн заманбап жана тарыхый тажрыйбалар каралууда. Ошондуктан, мисал катары бул макалада Ош аялдар педагогикалык окуу жайынын (учурда А.Ж. Мырсабеков атындагы Ош мамлекеттик педагогикалык университетинин) Улуу Ата-Мекендик согуш жылдарындагы жаштарга таалим-тарбия берүү системасынын менеджменти менен тааныштыруу каралган. Согуш жылдарындагы окуу жайдын билим жана тарбия берүү ишмердүүлүгү тарыхый булактар аркылуу анализденген. Маалыматтарды анализдөөдө изилдөөнүн аналитикалык методдорун колдонуу аркылуу маалыматтарды системалуу талдоо жана татаал процесстердеги мыйзам ченемдүүлүктөрдү, тенденцияларды аныктоо менен себеп - натыйжа байланыштары аныкталган. Аналитикалык изилдөөнүн натыйжасында объект изилденип, тыянак чыгарылып, сунуштар берилген.

Негизги сөздөр. Учур көйгөйлөрү, таалим-тарбия берүү, тарыхый баракчалар, окуу-тарбия ишин уюштуруу (менеджмент), окуу жайдын тажрыйбасы.

ИСТОРИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТА ОШСКОГО ЖЕНСКОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УЧИЛИЩА В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ (1941-1945 гг.)

Субанов Турсун Тажибаевич
кандидат экономических наук, доцент,
Ошский государственный педагогический университет
имени А.Ж. Мырсабекова,
E-mail: stursun@inbox.ru
ORCID: 0000-0003-3559-8295
Ош, Кыргызстан
Зулуев Бекмурза Бекболотович
доктор педагогических наук, профессор,
Ошский государственный педагогический университет
имени А.Ж. Мырсабекова,
E-mail: zuluev@mail.ru
ORCID: 0009-0009-1348-5186

Аннотация. В последние годы одной из актуальных проблем в Суверенном Кыргызстане становится вопрос образования и воспитания молодежи. В связи с этим, Президент Кыргызской Республики С.Н.Жапаров издал указ по доктрине “Национальный дух - мировые высоты”. Поэтому в настоящее время как актуальные вопросы рассматриваются современные и исторические практики для улучшения состояния системы образования молодежи. Поэтому в качестве примера в этой статье приводится история Ошского женского педагогического училища (ныне Ошский государственный педагогический университет им. А.Ж. Мырсабекова) по менеджменту системы образования молодежи в годы Великой Отечественной войны. Образовательная и воспитательная деятельность учебного заведения в годы войны была проанализирована историческими источниками. При анализе данных выявлены причинно - следственные связи путем систематического анализа данных и выявления закономерностей, тенденций в сложных процессах посредством применения аналитических методов исследования. В итоге аналитического исследования авторами изучен объект, сделаны выводы и сформулированы предложения.

Ключевые слова. Актуальные проблемы, образование, исторические страницы, организация учебно-воспитательной деятельности (менеджмент), опыт учебного заведения.

THE HISTORY OF EDUCATIONAL MANAGEMENT OF THE OSH WOMEN'S PEDAGOGICAL COLLEGE DURING THE GREAT PATRIOTIC WAR (1941-1945)

Subanov Tursun Tazhibaevich,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
A.Zh. Myrsabekov Osh State Pedagogical University,
E-mail: stursun@inbox.ru
ORCID: 0000-0003-3559-8295

Osh, Kyrgyzstan
Zuluev Bekmurza Bekbolotovich,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Osh State Pedagogical University
named after A.Zh. Myrsabekov,
E-mail: zuluev@mail.ru
ORCID: 0009-0009-1348-5186
Osh, Kyrgyzstan

Annotation. In recent years, the issue of education and upbringing of young people has become one of the urgent problems in Sovereign Kyrgyzstan. In this regard, the President of the Kyrgyz Republic S.N.Japarov issued a decree on the doctrine “National Spirit - world heights”. Therefore, modern and historical practices are currently being considered as relevant issues for improving the state of the youth education system. Therefore, as an example, this article provides the history of the Osh Women's Pedagogical College (now Osh State Pedagogical University named after A.Zh. Myersabekov) on the management of the youth education system during the Great Patriotic War. The educational and educational activities of the educational institution during the war years were analyzed by historical sources. When analyzing data, causal relationships are revealed through systematic data analysis and identification of patterns and trends in complex processes through the use of analytical research methods. As a result of the analytical study, the authors studied the object, drew conclusions and formulated a proposal.

Keywords. Current issues, education, historical pages, organization of educational activities (management), educational institution experience.

Киришүү. Бүгүнкү күндө базар экономикасынын шарттарында Кыргызстандын элдери болуп көрбөгөндөй идеологиялык тарбияга жана улуттук билимге муктаж. Көйгөйдүн актуалдуулугу билим берүү мекемелериндеги таалим-тарбия иштеринин деңгээлин формалдуу актырылышында, балдарга үй-бүлөлүк көзөмөлдүн жоктугунда (өзгөчө мигранттардын үй-бүлөлөрүндө) жана үй-бүлөнүн, билим берүү мекемесинин жана коомдун биргелешкен ишинин төмөн деңгээлинде белгиленүүдө. Буга байланыштуу Кыргыз Республикасынын Президенти С.Н.Жапаров "Улуттук рух – дүйнөлүк бийиктиктер" доктринасы жөнүндө Жарлыкты жарыялаган. Анда: "Жарандардын нарк талабына ылайык таалим-тарбияга, заманбап илим-билимге, жогорку маданиятка ээ болуусу жана өнөр-кесип үйрөнүүсү үчүн үй-бүлө, коом жана мамлекет үчилтиги бирдей кам көрүүгө милдеттуу. Токтоосуз колго алынуусу жана үзгүлтүксүз улантылуусу керек болгон милдеттер төмөнкүлөр: таалим-тарбия берүүдө улуттук нарк баалуулуктарына артыкчылык берилиши жана анын жаңы тажрыйбалар менен байытылышы" деп аныктаган [9, б.5]. Андыктан, билим берүү органдарынын, мугалимдердин жана педагогика илиминин ишмерлеринин алдында жаңы, татаал милдеттер турат. Билим берүү системасын реформалоонун негизги багыттарында түзүлгөн анын ишин андан ары өркүндөтүү программасы фундаменталдуу илимий-педагогикалык камсыздоону талап кылат. Буга байланыштуу билим берүү жана педагогика системасынын тарыхый тажрыйбасынын мааниси өсүүдө. Ушуга байланыштуу, биздин оюбузча, педагогдордун бир нече муундарынын эмгеги, советтик кесиптик мектеп жана Педагогика илими тарабынан табылган бардык баалуу нерселер, мезгилдин сыноосунан өткөн бардык нерселер кылдаттык менен сакталып, активдүү колдонулушу керек экен.

Изилдөө ыкмалары жана материалдары. Макаланы жазууда изилдөөнүн аналитикалык методу колдонулду. Андыктан, изилденип жаткан объектини, кубулушту жана процессти анын курамдык бөлүктөрүнө бөлүү менен алардын ортосундагы мамилелерди аныктоо жана бүтүндүн мыйзам ченемдүүлүктөрүн түшүндүрүү аркылуу каралган. Бул татаал маселелерди деталдуу түшүнүүгө, маалыматтардан пайдалуу маалыматтарды алууга, тенденцияларды аныктоого жана чечим кабыл алуу үчүн тыянак чыгарууга мүмкүндүк берет.

Негизги жыйынтыктары жана аны талкулоо. Тарых булактарынан бизге белгилүү болгондой, алгачкы педагогикалык окуу жайлар 1919-жылдан кыска мөөнөттүү (эки, төрт, алты айлык) курстары катары Пишпек (1919-ж.), Токмок (1919-ж.), Каракол (1921-ж.), Ош (1924-ж.) аймактарында уюштурулган экен. 1924-жылы Пишпектеги жана Оштогу курстары адистештирүү максатында бир жылдык катары өзгөртүлүп, “Тарбиялоонун борбордук даярдоо курстары” (Пишпек), “Эркин Кара-Кыргыздын башталгыч тарбиялоо курстары” деп аталып калган [3,–б.26]. Ал эми, 1925-жылы жогорудагы аталган окуу жайлары реорганизацияланып, “Ош педагогикалык техникуму” (январь, 1925-ж.), “Кыргыз эл агартуу институту” (октябрь, 1925-ж.) деп аталыштары өзгөртүлгөн экен. Ошентип, кесиптик окуу жайлардын окутуучуларынын квалификациясы, окуу-усулдук жана материалдык камсыздандырылышы талапка ылайыктуу болбогондуктан, 1928 жылы Россия Социалистик Федеративдик Советтик Республикасынын (РСФСР) эл агартуу комиссариатынын чечиминин негизинде окуу-усулдук иштерди жандандыруу максатында жардам берүү үчүн Н.А. Некрасов атындагы Ленинград педагогикалык техникумунун, А.И. Герцен атындагы Петроград мамлекеттик педагогикалык институтунун өкүлдөрү окуу-усулдук куралдары менен Кыргызстанга жөнөтүлгөн [4, б.204]. Тарыхта, бул жылдар Кыргызстандын элдери үчүн боордош союздук республикалардын колдоосу менен агартуу системасынын калыптануу жана өнүгүү мезгили болуп калды.

Улуу Ата-мекендик согуштун башталышы (1941-ж.) менен көптөгөн квалификациялуу окутуучулар согуш майданына чакырылгандыктан педагогикалык окуу жайлардын абалы начарлай түшкөн. Бул абалды көптөгөн этнопедагогика боюнча китептердин автору, педагогика илимдеринин доктору, профессор Акматали Алимбекович Алимбеков төмөнкүдөй сүрөттөгөн: “Улуу Ата Мекендик согуштун чыгышы Кыргызстандын эл агартуу системасына да залалын тийгизет. Көптөгөн мугалимдер,

окутуучулар, студенттер майданга, ал эми өспүрүмдөр өндүрүшкө тартылып, көп сандагы мектеп имараттары госпиталдар, резервдеги аскер бөлүктөрү, көчүрүлүп келинген жогорку окуу жайлары жана мекемелеринин жайгашуусу үчүн бөлүнүп берилген. Бирок, ага карабастан таалим-тарбия ишин андан ары өнүктүрүүгө өбөлгө болгон бир катар документтер кабыл алынып, маанилүү гуманитардык сабактардын патриоттуулукка тарбиялоочу таасирин арттыруу, табигый илимдердин практикалык мүнөздө окутууга турмуш менен байланышын күчөтүү багытындагы илимий-практикалык иш чаралар да белгиленген” [1, -6.25-26]. Ошентип, 1942-жылы, Кыргызстандын кесиптик окуу жайларындагы окуу процесстердин абалына согуш аймактарынан эвакуацияланган мекемелер чоң салымын кошкондугун тарых баракчаларынан көрүүгө болот. Тарыхый маалыматтарга ылайык, ошол жылы Кыргызстандын аймактарына Ростов мамлекеттик университети, Ростов мугалимдер институту, П.Ф. Лесгафт атындагы Ленинград дене маданияты институту, Ленинград ветеринардык институту, Харьков медициналык институту, Харьков коммуналдык чарба инженерлеринин институту жана Николаевск кеме куруучу институту көчүрүлүп келген экен [4, 6.565].

Ал мезгилдерде, Кыргызстандын түштүгүндө мектептерге жалгыз Ош аялдар педагогикалык училищеси мугалимдерди даярдап калган. Андыктан, шаардын жана областын мектептеринде мугалимдердин жетишпестиги байкалган. Бул боюнча Ростов мамлекеттик университетинин доценти И. Канаев төмөнкүлөрдү айткан: “Кыргызстандын мектептери, Ош облусунун мектептери кыргыз жана өзбек мугалимдерине абдан муктаж. Балдардын эне тилин билбеген мугалимге окуу дисциплиналарын аң-сезимдүү жана бекем өздөштүрүүгө жетишүү, балдар менен тарбия иштерин жөнгө салуу, окуучулар менен тыгыз байланышта болуу, алардын ой жүгүртүүсүнүн өзгөчөлүктөрүн, кызыкчылыктарын жана окуучунун бүтүндөй психологиялык кампасын түшүнүү кыйын. Ошондуктан, педагогикалык окуу жайларда улуттук педагогикалык кадрларды даярдоо жана педагогикалык окуу жайдан көптөгөн жаштарды педагогикалык окуу жайга тартуу боюнча чечкиндүү чараларды көрүү зарыл” [7]. Андыктан, Акрам Валиевич Валиев жетектеген Ош аялдар педагогикалык училищесинин окутуучуларына окуу-усулдук жардамды эвакуацияланган Ростов мамлекеттик университети жана Ростов мугалимдер институту көрсөтүшкөн. Ошол эле мезгилде, Ростов мамлекеттик университетинин жана Ростов мугалимдер институтунун он тогуз кафедрасынын жардамы менен өзүнүн базаларында жергиликтүү калктын өкүлдөрүнөн турган тобунан педагогдорду даярдоого чон салымын кошушкан [2, 6.32-33].

Согуш жылдарында Ош аялдар педагогикалык училищесинин мүдүрү Валиев Акрам Валиевич тарабынан бир топ алгылыктуу иш-аракеттер уюштурулган. Валиев Акрам Валиевич 1913-жылы Россия империясынын Уфа губерниясынын Салават районунун Идеальбай айылында кедей дыйкандын (М. Сафронованын айтымында дин кызматчысынын) үй-бүлөсүндө төрөлгөн. Ал 1930-жылы Черехово шаарында (РСФСРдын Иркутск областы) жайгашкан сабатсыздыкты жоюу мугалимдерин даярдоо жана 1932-жылы - Томск советтик партиялык мектептин маданий агартуучулар кызматкерлерин даярдоо боюнча бир жылдык курстарын аяктаган. Кийинчерээк, 1933-1937-жж. – Өзбек ССРинин Бухара жумушчу факультетин (Рабфак), 1937-1941-жж. – Самарканд мамлекеттик педагогикалык институтун аяктаган. 1941-жылы июль айында Акрам Валиевич Советтик Армиянын катарына чакырылып, жарым жыл бою В. Молотов атындагы Интенданттык Академияда (Харьков) аскердик билим алган. Окууну аяктагандан кийин, ал Сталинград фронтунун 695221 аткычтар дивизиясынын азык-түлүк жабдуусунун башчысы болуп дайындалат. Валиев А.В. 1943-жылы оор жаракат алгандыгына байланыштуу аскерден демобилизацияланган [8].

Тарыхый баракчаларда белгилүү болгондой, Акрам Валиевич педагогикалык ишмердүүлүгүн 1943-жылдан баштап Ош аялдар педагогикалык училищесинен окутуучу, окуу жайдын мүдүрү кызматтарында уланткан экен. Ал педагог катары эмгектенүүдө жети китептин: 1) Валиев А.В. Колдо жасалган стереометриялык кутуча (Фрунзе: Мектеп, 1959); 2) Валиев А.В. Наш рабочий эксперимент воспитании учащихся в коммунистическом духе (Ош, 1964); 3) Валиев А.В., Худайбердиев А.Биринчи класста математиканы көрсөтмөлүү

окутуунун кээ-бир ыкмалары (Фрунзе:Мектеп, 1973); 4) Назаров М., Валиев А.В. Абак. Математикалык касса. Динамикалык көрсөтмө курал (Ош, 1992); 5) Валиев А.В., Назаров М. Геометрияны көрсөтмөлүү окутуунун кээ-бир ыкмалары (Ош, 1993); 6) Валиев А.В., Нурунбетов Б.А., Апышев Б. Элдик педагогика жана адептүүлүк тарбия (Ош, 1998); 7) Валиев А.В., Эрмеков М. Математика сабагында викториналарды уюштуруу (Ош, 2000) жана сегиз илимий-усулдук макалалардын: 1) Валиев А.В. Жетүүгө мүмкүн болбогон аралыктарды аныктоо боюнча лабораториялык иштерди жүргүзүү тажрыйбасынан (Кыргыз педагогика илимин изилдөө институтунун жыйнагы. – Фрунзе: Мектеп, 1965); 2) Валиев А.В. Метрикалык система номерлөө менен алаксыган сандарды номерлөө изилдөө ортосундагы байланыш жөнүндө суроого. // Ош мамлекеттик педагогикалык институтунун (ОГПИ) VI илимий конференциясы. (Ош, 1966); 3) Валиев А.В. Орус тилин жана арифметиканы окутууда предметтер аралык байланыш жөнүндө. (“Кыргыз мектебинде орус тили” журналы. №3. Фрунзе, 1967); 4) Валиев А.В. 8 жылдык мектептин масштабын изилдөө (Кыргыз педагогика илимин изилдөө институтунун жыйнагы. – Фрунзе: Мектеп, 1969); 5) Валиев А.В. Математика сабагында В.И. Ленин жашаган жерлерге саякат (Башкыр тилинде. Башкортостан мугалими. №9. –Уфа, 1969); 6) Валиев А.В. Математикалык касса (Казак тилинде. “Башталгыч мектеп” журналы. №2. –Алма-Ата, 1972); 7) Валиев А.В. Математика сабагында Кыргызстанга саякат. (“Эл агартуу” журналы. №2. –Фрунзе, 1979); 8) Валиев А.В. Сырттан окууда математика көчмө кабинети ("Кечки мектеп" журналы. №5. (Москва, 1984) автору болгон [2,6.32-33].

Ошентип, Ош аялдар педагогикалык училищесинин А.В. Валиевдин жетекчилигиндеги иш аракеттери бир гана окуу-тарбия иштери менен чектелип калбастан, илимий иштерге да багыт алган. Мисалы, Ош аялдар педагогикалык училищесинин окутуучуларынын Ростов мамлекеттик университетинин жана Ростов мугалимдер институтунун окумуштуулары тарабынан уюштурулган илимий конференциясына катышуусу менен илимий иштердин жүрүшүн жандандыруу болуп саналган.

Тарых баракчаларында белгиленгендей, Улуу Ата-мекендик согуш жылдарынын оор абалына карабастан Ош аялдар педагогикалык училищесинин окутуучуларынын жана мектеп педагогдорунун илимий деңгээлин жогорулатуу максатында Ростов мамлекеттик университетинин жана Ростов мугалимдер институтунун окумуштуулары тарабынан СССРдеги советтик илимдин 25-жылдыгына карата илимий-теориялык конференцияны 1942-жылдын 20-21- декабрында уюштурулган. Конференциянын ишинин жүрүшүндө профессорлор С.А. Захарованын “СССР бийлигинин 25 жыл ичинде табигый жана биологиялык илимдер”, “Ростов мамлекеттик университетинин кыртышты изилдөө кафедрасы боюнча кыртыштын асылдуулугунун проблемалары”, Н.С. Шнейкердин “Советтик химиянын 25 жыл ичиндеги жетишкендиктери”, Г.П. Сердюченконун “25 жыл ичинде СССРде тарых-филологиялык илимдин өнүгүшү”, доценттер И.С. Новосельцевдин “25 жылдын ичинде Советтер Союзундагы физиканын жетишкендиктери”, Н.М. Нестеровичтин “25 жыл ичинде СССРде математиканын жетишкендиктери”, А.О. Гербстмандын “Октябрдан кийинки 25 жылдын ичиндеги советтик адабият”, М.К. Милыхтын “Орто Азия элдеринин чыгармачылыгында советтик тюркология, нагайцылардын фольклору жана буга паралеллдер” жана улук окутуучу А.В. Мамонтовдун “Октябрь революциядан кийинки мезгилде түндүк-батыш Кавказдагы тоолуктардын тилин жана маданиятын үйрөнүү” темалардагы докладдар талкууга алынган [5,6.272]. Ошентип, докладдардын тематикасынын тизмесинен жана докладчылардын курамынан бул конференция Оштун илимий турмушунун тарыхында алгачкы эң чоң окуялардан болгондугу көрүнүүдө. Андыктан, бул конференция Ош аялдар педагогикалык училищесинин окутуучуларына чоң таасирин тийгизди деп эсептесек болот.

Согуш жылдары жетекчи катары А.В. Валиевдин алдында кыска мөөнөттүн ичинде педагогдорду даярдоо гана болбостон, коммунисттик партиянын принциптеринде студенттерге таалим-тарбия берүү да каралган эле. Анын жетекчилигинде иш-аракетинин өзгөчөлүгү катары окутууну универсалдаштыруу, б.а. бүтүрүүчүлөр билимин жана

көндүмдөрүн жогорулатууну талап кылган бир нече тектеш сабактарды бере алышы керек болчу. Аны менен бирге немис баскынчыларына каршы күрөш окуу-тарбия иштерин өзгөрткөн бир катар талаптарды койгон экен. Ага күжүрмөн патриоттук мүнөз берилген. Ошол эле мезгилде филологиялык, гуманитардык жана табигый илимдерди окутуунун мүнөзү өзгөрдү. Окуу программалары да согуш шартына байланыштуу бир нече өзгөрүүгө ээ болду. Педагогикалык окуу жайда билим алып жаткандар атайын курстарда согушка байланышкан темаларды терең окутуу каралгандыгы көрүнүүдө. Мисалы, химия (1917-ж. киргизилген) - ууландыруучу заттарды таануу, география (1934-ж. киргизилген) – пландар, карталар менен иштөө, ал эми айыл чарба (1917-ж. киргизилген) предметинде эгин продукцияларын өстүрүү каралган. Ошол эле учурда, биология, физика сабактары практикалык мүнөзгө ээ болгон. Андыктан, ал сабактар лабораторияларда же эксперименталдык талааларда уюштурулган экен.

Ош аялдар педагогикалык училищесинин коммунисттик партиянын идеологиясынын негизинде таалим-тарбия берүү багытындагы билим берүү менеджменти				
Аскердик-спорттук тарбиясы: аскер оюндарын, спорт оюндарын, алгачкы аскердик даярдыкты уюштуруу	Эмгек тарбиясы: келечектеги педагогдорду фронт үчүн зарыл болгон продукцияны өндүрүү процессине тартууну уюштуруу	Патриоттуулук тарбиясы: совет элинин фашисттик баскынчыларга каршы күрөшүнө байланыштуу актуалдуу саясий маселелерди талкуулоону уюштуруу	Маданий-агратуучулук тарбиясы: маданий-массалык иштерди уюштуруу	
Башкаруунун жогорку звеносу	Аймактын билим берүү органдарынын жетекчилиги	Окуу жайдын жетекчиси	Окуу жайдын партиялык уюму	
Башкаруунун ортонуу звеносу	Окуу жайдын жетекчисинин окуу иштери боюнча орун басары	Окуу жайдын жетекчисинин тарбия иштери боюнча орун басары	Окуу жайдын комсомол уюму	
Башкаруунун төмөнкү звеносу	Кафедра башчылары	Секция башчылары	Окутуучулары	Тайпа кураторлору

1-Сүр. Ош аялдар педагогикалык училищесинин коммунисттик партиянын идеологиясынын негизинде таалим-тарбия берүү багытындагы билим берүү менеджменти

Ош аялдар педагогикалык училищесинин окутуучулары тарабынан таалим-тарбиялык иштер аскердик-коргонуу багытында болгон. Анткени, советтик мезгилде педагогикалык окуу жайларда аскердик-медициналык багыттагы предметтер изилдене баштаган. Атап айтканда, 1930-жылдардан баштап, аскердик-медициналык даярдыктын негиздерин камтыган "Жарандык коргонуу" окуу программаларына киргизилген. Бул мезгилде жаштарга мүмкүн болгон аскердик чыр-чатакта аман калуунун жана биринчи жардам көрсөтүүнүн негиздерин үйрөтүү максаты болгон экен. Согуш жылдары Ош аялдар педагогикалык окуу жайы сабактан тышкары мезгилдери Акрам Валиевич Валиевдин жетекчилигинде бир гана педагогикалык адистерди даярдабастан, аскер госпиталына жана аскер кызматкерлеринин үй-бүлөлөрүнө жардамды да көрсөтүшкөндүгүн көптөгөн иш-кагаздары далилдөөдө. Бул

боюнча окуу жайдын кызматкерлери доцент Надежда Константиновна Харламова – Унгефухт, улук окутуучу Светлана Михайловна Моисеева 2015-жылы “Кут билим” гезитинде “Сабатсыздыкты жок кылуудан - билим берүү чокуларына чейин. ОГПИнин калыптанышынын тарыхый экскурсиясы” аттуу макаласында төмөнкүдөй маалымдаган “” [10]. Ошентип, окуу жайдын кызматкерлери согуш жылдарында кадрларды даярдоо менен гана чектелбестен, Ош шаарындагы аскер госпиталдарында иштеп, жарадар болгон жоокерлерге алгачкы медициналык жардам көрсөтүшкөн.

Анализдин негизинде Ош аялдар педагогикалык училищесинин жетекчилиги тарабынан уюштурулган таалим-тарбия процесси түз функционалдык схемага ээ болуусун аныктоо менен колдонулган билим берүү менеджменти сүрөттөгө болот экен. Ошентип, биздин көз-карашыбыз боюнча, бул жергиликтүү улуттардын аялдарынан турган улуттук интеллигенциянын кадрларын даярдоодо чоң жеңиш болгондугу көрүнүүдө. Андыктан, Ош аялдар педагогикалык окуу жайынын мугалимдеринин эмгегин баалоо менен кесиптик окуу жайда окутуучу болуп иштөө эч качан оңой иш болгон эместигин байкоого болот. Учурдагы көз-карашыбыз боюнча Улуу Ата Мекендик согуш учурунда мындай оор шарттарда педагогикалык ишти уюштуруу дээрлик мүмкүн эмес эле деп эсептейбиз. Бирок, карапайым эл, Акрам Валиевич Валиев сыяктуу фронттон бошотулган атуулдар, СССРдин алыскы аймактарынан эвакуацияланган окутуучулар жана жергиликтүү педагогдор Кыргызстандын келечеги үчүн керектүү мугалимдерди даярдоо боюнча оор милдетти өздөрүнө алышкан экен. Алардын эмгегин эрдик катары эсептөөгө болот. Ош аялдар педагогикалык окуу жайынын өздүк курамы фашизмге каршы күрөшкө зор салым кошуп, мамлекеттик коргоо комитетинин алкышына татыды.

Кийинчерээк, Ростов – на – Дону шаарынан эвакуацияланган окутуучулардын эмгеги да Кыргыз ССРинин жетекчилиги тарабынан туура баалангандыгы көрүнүүдө. Молотов В.М. атындагы Ростов мамлекеттик университетин эмгегин эске алып Эмгекчилердин депутаттарынын Ош облустук кеңешинин аткаруу комитетинин жана Кыргызстандын большевиктеринин коммунисттик партиясынын Ош областык комитетинин №346/1 токтому (7.02.1944) негизинде Кыргыз ССРинин Жогорку Кеңешинин Президиумуна төмөнкү сураныч менен кайрылган: “1. Кыргыз ССРинин Жогорку Кеңешинин Президиумунан жана Кыргызстандын большевиктеринин коммунисттик партиясынын Борбордук Кромитетинен сурануу: а) В.М. Молотов атындагы Ростов мамлекеттик университетин Кыргыз ССРинин Жогорку Кеңешинин Президиумунун Ардак грамотасы менен сыйлоо; б) В.М. Молотов атындагы Ростов мамлекеттик университетин илимий кызматкерлерин жана окутуучуларын Кыргыз ССРинин Жогорку Кеңешинин Президиумунун Ардак грамотасы менен сыйлоо (тизме тиркелет)”. Ал кайрылуунун негизинде В.М. Молотов атындагы Ростов мамлекеттик университетин илимий кызматкерлеринин жана окутуучуларынын ичинен Кыргыз ССРинин Жогорку Кеңешинин Президиумунун Ардак грамотасы менен сыйлоого төмөнкүлөр сунушталынган: а) Ардак грамотага: Семен Ефимович Белозеров (РМУ ректору, доцент), Антонина Васильевна Мамонтовна (партиялык комитетинин уюштуруучусу, доцент), Бори Владимирович Добровольский (доцент, биология факультетинин деканы), Сергей Александрович Захаров (профессор, илимдин доктору, геология-топурак факультетинин деканы), Петр Никитич Коваленко (доцент, “Аналитикалык химия” кафедрасынын башчысы), Иван Васильевич Новопокровский (профессор, илимдин доктору, “Ботаника” кафедрасынын башчысы), Георгий Петрович Сердюченко (профессор, илимий-окуу бөлүмү боюнча проректору), Игнатий Адрианович Шармай (доцент, “Минералогия жана петрография” кафедрасынын мүчөсү), Наус Соломонович Шеинкер (профессор, химия факультетинин деканы); б) Грамотага: Николай Михайлович Несторович (доцент, “Геометрия” кафедрасынын башчысы), Михаил Григорьевич Хапланов (доцент, физика-математика факультетинин деканы), Александр Павлович Балаш (“Ботаника” кафедрасынын ассистенти), Иван Яковлевич Баранов (доцент, “Минералогия жана петрография” кафедрасынын башчысы), Леонид Петрович Громов (доцент, “Орус адабияты” кафедрасынын башчысы), Дмитрий Емельянович Дионисьев (профессор, “Органикалык

химия” кафедрасынын башчысы), Петр Васильевич Миршников (доцент, “Геология” кафедрасынын мүчөсү), Николай Дмитриевич Попов (доцент, “Орус адабияты” кафедрасынын мүчөсү), Василий Иванович Левчук (тарых-филология факультетинин деканы) [6].

Жыйынтыгы. Ошентип, Улуу Ата Мекендик согуш жылдарында Ош шаарындагы окуу жайларында педагогикалык билим берүүнүн алкагында окуучулардын жашоосунун бардык тармактарын камтыган окуу-тарбия иштеринин системасы, б.а. билим берүү менеджменти түзүлгөндүгү көрүнүүдө. Аны уюштурууда согуш мезгилинин талаптарына багытталган максаттар жана милдеттер так айтылган. Ошол эле учурда педагогикалык окуу жайдын ишмердүүлүгүн уюштурууда идеялык-адеп-ахлактык, мекенчилдик, эмгек ишмердүүлүгүнө өзгөчө көңүл бурулгандыгына шек жок. Аны менен биргеликте, Ростов-на-Дону шаарынын ЖОЖдорунун Ош аймагындагы ишмердүүлүгү СССР элдеринин биримдигинин жана ынтымагынын үлгүсү катары саналып калган.

Колдонулган булактардын тизмеси

I. Китептер

1. Алимбеков А. Кыргыз Республикасынын билим берүү системасы. –Бишкек: Окуу китеби, 2020. – 124 б.
2. Валиев А.В., Иманбердиев Д.Ч., Мадраимов С.М. Ош шаарынын эл агартуу тарыхынан үзүндүлөр жана эл агартуу ишине салым кошкон инсандар. Ош, 2002. – 626.
3. Даниярова К.Б. Базаркул Данияров – биринчи мугалим. -Бишкек: Учкун, 2007. – 392б.
4. Зима А.Г., Каракеев С.К., Керимбаев С.К., Орозалиев К.К., Табышалиев С.Т., Шерстобитов В.П. Кыргыз ССРинин тарыхы. –Фрунзе: Кыргызстан, 1973. – 776б.
5. Измайлов А.Э. Кыргызстандын советтик мектептеринин тарыхы (1917-1957). –Фрунзе, 1961. 418б.

II. Интернет иш-кагаздары

6. Молотов В.М. атындагы Ростов мамлекеттик университетин иштери жөнүндө. Эмгекчилердин депутаттарынын Ош облустук кеңешинин аткаруу комитетинин жана Кыргызстандын большевиктеринин коммунисттик партиясынын Ош областык комитетинин №346/1 токтому (Жашыруун. 7.02.1944) негизинде Кыргыз ССРинин Жогорку Кеңешинин Президиумуна кайрылуу. Коомдук-саясий партиянын Түштүк региондор аралык мамлекеттик архивинин материалдары. <https://ehoosha.com/?module=articles&action=view&id=1023> Кайрылуу датасы: 07.11.2016
7. Ростов мамлекеттик университети Улуу Ата Мекендик согуш жылдарында илимий базаны кантип сактап калган. - Ростов-на-Дону: ЮФУ, 2023. https://vk.com/@sfedu_official
8. Сафонова М. Адамга ыйман менен жашаган өмүр. / РФ Ош шаарындагы башкы консулдугунун маалымат кабарчысы. <https://dipkurier.narod.ru/dip45/valiev.htm>.
9. Улуттук дем – дүйнөлүк бийиктик” Унгузолу жөнүндө. КР ПЖ №369. 18.12.2024 ж. - 22 б. <https://online.toktom.kg>
10. Харламова-Унгефухт Н.К., Моисеева С.М. Сабатсыздыкты жок кылуудан - билим берүү чокуларына чейин. ОГПИинин калыптанышынын тарыхый экскурсиясы. “Кут билим” коомдук гезити. 13.03.2015. <https://kutbilim.kg/ru/news/inner/ot-likbeza-k-vershinam-obrazovaniya-ru> Кайрылуу датасы: 25.03.2019. Архивдештирилген: 25.03.2019